

MAGÁNAK MINDENRŐL EGY DOLOG JUT AZ ESZÉBE, KEDVES MILLER ÚR?

Molnár István

molnar.istvan1947@gmail.com

Geoffrey Miller: *A párválasztó agy – A párválasztás szerepe az emberi agy evolúciójában.* Budapest, Typotex, 2006.

Miller úrnak tényleg mindenről egy dolog jut az eszébe: a párválasztáson és az utódnevelésen alapuló evolúció. Azért néha ezen belül is meghökkenti az embert eredeti meglátásaival és rendhagyó érveléseivel. Az evolúciós folyamat alkalmazása ugyan nem külön tudományág, hanem egy nagyon praktikus gondolkodásmód, mindazonáltal ajánlott gyakorlati eszköze a tudományos igényű megismerésnek – akár az emberi pszichológiáról, akár a megszerelendő porszívóról legyen szó. (Bármily meglepő, az ipari konstrukcióknak is van evolúciója. Már hogyne lenne, ha van evolúciós nyomás és egy véges piac.) Hogy a mondanivalómat mindjárt a végén kezdjem, az evolúciós pszichológia praktikus problémamegoldó eszköz lehet társadalomtudósuk, érdeklődők, sőt akár pszichoterapeuták számára egyaránt.

A mű első fejezete mindjárt egy módszertani kisiskola, mely bemutatja az evolúciós pszichológia módszereit és gondolkodásmódját, kitérve a párválasztáson alapuló – mondjuk ki: szexuális – evolúció egyediségeire. Ugyanis a szexuális evolúció eredményeként létrejövő adaptív tulajdonságok néhány jellegzetességükből felismerhetők:

- ◆ felnőtt egyedekben jelennek meg kifejtett formában,
- ◆ férfiakban feltűnőbbek (hiába, a nő választ),
- ◆ nagy a populáción belüli szórás,
- ◆ nehezen jósolható, túlzó eredmények,
- ◆ nem tudatosak.

Ezek az attribútumok a kommunikációra is jellemzők. De azt is meg kell jegyezni, hogy általában jellemzők minden olyan adaptációra, mely a fajon belüli versengés eredménye.

A második fejezet történeti áttekintés az evolúciós elmélet keletkezésétől mai értelmezéséig. Az alap igazán egyszerű, magánál Darwinnál kezdődik. Az élővilág számos jelensége azonban nem magyarázható az egyszerű természetes kiválasztódással. Mintha – hogy közkeletű példát idézzek – a pávakakas gyönyörű farktollát nem a pávakakas találta volna ki, hanem egy jó eszű ragadozó madár, kiváló PR-ral. És ehhez csatolhatjuk az ember világának számtalan, könnyen kifigurázható jelenségét a drága falusi esküvőktől kezdve a szomszéd egész telket lefedő villájáig. De evolúciós szemlélettel a dolog mégis könnyen magyarázható: aki nek ezekre futja, az bizonyítja: olyan erőtartálékai vannak, hogy könnyedén felneveli utódjait – beleértve a majdani unokákat, dédunokákat is.

A fejezetben egy tudományos eredmény kommunikációjának mintegy 100 évet átívelő története jelenik meg, bemutatva, hogyan dominálja az ideológia és a kor ízlése a tudományos felfedezés terjedését.

Miller úr könyvének talán legfontosabb tanulsága a harmadik fejezetben található: a párválasztáshoz kapcsolódó „kinövések” – nála ornamensek – különösen sokfélék, feltűnőek és a szokásos evolúciónál több nagyságrenddel gyorsabban terjednek. Ennek a titka az erős pozitív visszacsatolásban van: a sikeresen udvarló hím a következő generációnak maradéktalanul továbbadhatja ornamenseit, létezzenek azok akár a génjeiben, akár a szokásait meghatározó mémjeiben. Tehát az utódgondozásnak a nemzést jóval meghaladó ráfordítását a nőstény bátrabban vállalhatja, ha a hím feltűnő és nehezen elérhető/utánozható ornamenssel bizonyítja rátermettségét. Működik ez? Nyilvánvalóan, különben minden madár szürke lenne, mi meg mindannyian Trabantban közlekednénk. Ezt húzza alá a negyedik fejezetben az agynak és ehhez kapcsolódóan a beszédnek a „jó géneket” tanúsító szerepe, még mielőtt túlélési előnyt is biztosítottak volna. Vagyis a könyv érvelése szerint az emberi elme és a kommunikáció előbb jelent meg a szexuális evolúció eredményeként, és csak azt követően vált a túlélés hatékony eszközévé.

Az ötödik fejezet is ezt a szemléletet erősíti: a fittséget jelző ornamensek, mint jelzések és az érzékelés, mint azok vevőjének ko-evolúciója. Persze a gyorsított evolúciós folyamatok eredményei is olyanok, mint minden hamar-munkáé: furcsák, nehezen magyarázhatók, messze nem optimálisak. Mégis működnek. Mármint azok, amelyek átmentek a természetes kiválasztás szűrőjén is. Nekem erről az internetes kommunikációs szokások gyors terjedése jut eszembe: zárt közösségekben nem csak egy kaszkád jellegű terjedés érvényesül, hanem erősíti azt a többszöri pozitív visszacsatolás.

Mégis minden a szexszel kapcsolatos evolúcióval lenne magyarázható, a pávakakas farktollától az emberi kommunikációig? Miller úr ez utóbbira egyértelmű igenlő választ ad a könyv 10. fejezetében.¹

A 6. fejezet az emberi társadalom kialakulását és abban az elme és beszéd szerepét vizsgálja: élet és udvarlás a Pleisztocén korban. Itt a mű 1,6 millió év folyamatait tekinti át, melyek végül elvezettek az utolsó 10 ezer év megszaladó kulturális evolúciójához.² Ez a fejezet egyúttal magyarázatot ad az evolúció – legalábbis a szexuális evolúció – lépcsőzetes jellegére is. A viszonylag hirtelen előálló nagy agytérfogat csak lassan hasznosul csoportépítésben, kommunikációban és más vívmányok formájában.

Viszont ebben a fejezetben a szerző beszél még a „párválasztó evolúció” egy másik érdekességéről is. Ez a nemek ko-evolúciója. A férfi és nő valamelyest eltérő, mégis egymást kísérő evolúciója – párválasztásról, tehát kölcsönösségről lévén szó – kiegészítik egymást, hiszen egyazon gén-készlet hat rájuk. A fogyasztást használva metaforaként: csilloghat akárhogy a termék és reklámja, ha a fogyasztónak valami okból nem kell. Vagyis a reklám (esetünkben a férfi jelzései) lehetnek mégolyan kirívóak és költségesek is, ha a fogyasztó

¹ A témában ajánlom még az érdeklődőknek a Pécsi Tudományegyetemen dolgozó Bereczkei Tamás professzornak és tudományos műhelyének művét: Kocsor F. és Bereczkei T. (2010) *Kultúra*. In: Bereczkei T. és Paál T. (2010szerk.) *A lélek eredete. Bevezetés az evolúciós pszichológiába*. Budapest, Gondolat.

² Valami történet evolúciós értelemben is, ami elvezetett az i.e. 11. évezred kőkorszaki forradalmához. De ezt már nem Miller úrnál kell keresnünk. Mintha a fajtán belüli versengés két fő területe, vagyis egyrészt a szexuális evolúció, másrészt a csoportok közötti konfliktus egyensúlya borult volna fel. Ez vezethetett el egy kommunikációs paradigmaváltás, a nagyobb vagyis a klasszikus Dunbar féle számnál népesebb csoport érzékelése ('hozzád szólok' helyett 'hozzátok szólok') és végső fokon a városiasodás felé. Ez s ennek kövületei mai kultúránkban értékes továbbvivő kutatási terület lehet akár evolúciós pszichológiai, akár kommunikációs, akár pedig vallástörténeti megközelítéssel.

(esetünkben az utódgondozási szempontokat követő és biztonságot igénylő nő) érdektelen iránta. Így a két fél evolúciója követi egymást – kölcsönösen.

De tehetjük a képet árnyaltabbá. Ugyanis a szexuális evolúció csak egyike a fajon belüli versengés eseteinek. Szomszéd horda a zsákmányért, szomszéd falu földért, szomszéd birodalmak hegemóniáért és szomszéd vállalatok a piacért mind-mind versenyeznek. És ahol verseny/versengés van, ott evolúció is van, sőt emberek közötti konfliktusban érzelmek is jelen vannak (például a gyűlölet messze nem emberi privilégiuma). Viszont olyan gyors és feltűnő evolúciót egyik sem indít el, mint a párválasztás.

A 7. fejezet a szexuális szelekciónak az emberi test anatómiájában megnyilvánuló számos jelével foglalkozik, míg a 8–11. fejezetekben esettanulmányokat találunk a képzőművészet, az erkölcs, a beszéd és a kreativitás témájában. Vagyis elhagyva az ember biológiai fejlődését, ezek a fejezetek – átszöve a kommunikáció témájával – már a kulturális evolúcióra koncentrálnak.

Kik számára ajánlom ezt a könyvet? Mindenekelőtt olyanoknak, akik egyszerre akarnak szakmailag művelődni és jól szórakozni. Ajánlom továbbá társadalomtudományokkal foglalkozóknak, akik új szempontból szeretnék a világ folyását jobban megérteni és ezt a megértést munkájukban közvetlenül is hasznosítani. Ajánlom még többek között gyakorló segítőknek és klienseiknek, hogy problémájukat jobban megértsék, és könnyebben elfogadják mintegy a jobbítás kezdőlépéseként. Ezenkívül nagyjából mindenkinek.